
LINIE ŮSILÍ HYBNÝCH SIL PSYCHICKÉHO ŽIVOTA

Pluky jsou v bojové pohotovosti! Vojevůdci stojí na svých místech! Je možno zahájit!

- Jak a co zahájit?

- Představte si, že jsme se rozhodli inscenovat velkou

lepu hru, a že každému z vás je v ní příslíbena skvělá

role. Co byste udělali po návratu z prvního čtení v di-

vadle?

- Hral bych! - prohlásil Vjunco.

Puščin řekl, že by se začal vymýšlet do role. Malolet-

ková by si sedla do kouta a snažila by se „vcitit se“ do

role. Co se týče mne, já, poučen trpkou zkušeností z ve-

řejně produkce, bych se vyvaroval takových nebezpeč-

ných svodů a začal bych s magickým nebo jiným „kdy-

by“, s danými okolnostmi, se všim ostatním sprádaním

představ. Paša by začal dělit roli na části.

- Zkrátka, - řekl Torcov, - každý z vás by se snažil

tim či oním způsobem proniknout k mozku, k srdci, k vol-

nímu obsahu role, vyvolávat ve své emocionální paměti

odpovídající vzpomínky, vytvořit si představu a vlastně

soud o životě přetělesňované postavy, okouzlit volní cit.

Ohmatávali byste duši role tykadly své duše, zaměřili

byste na ni úsilí hýbných sil svého psychologického života.

Je v řídkých případech se rozum, vůle i cit herce

zmocňují najeďnou bytostně podstaty nového vytvoření,

čerpají z ní tvůrčí inspiraci a v jejím návalu vytvářejí

niterný stav, nezbytný k tvůrčí práci.

Mnohem častěji je slovesný text jen do jisté míry

pochopen intelektem (rozumem), částečně pojat emoci

(citem) a vyvolává neurčité, nesouvislé zachvěvy tužeb

(vůle).

Čili, řečeno v pojmech nového dělení, vytváří se

v počátečním stadiu poznávání básnického vytvoření ne-

jasná představa a zcela povrchní soud o dramatu. Volní

cit také jen částečně, nedůvěřivě reaguje na první dojmy,

pohyby, jež v sěbe navzájem souvisle přecházely a vytvářely nepřetržitou linii.

— Mohlo by se toto stát tancem? — zeptal se.

— Mohlo, — odpověděli jsme jedním hlasem.

Arkadij Nikolajevič začal zpívat jednoduše tóny a od-
dělaval je dlouhými intervaly.

— Lze to nazvat zpěvem? — zeptal se.

— Ne.

— A tohle? — Zazpíval několik zvukných not, které
navzájem souvisely.

— Ano!

Arkadij Nikolajevič pokreslil list papíru přerušova-
ným, náhodnými liniemi, čárkami, tečkami, kudrlin-
kami a ptal se nás:

— Může se to nazvat kresbou?

— Ne!

— A z takových čar ji lze vytvořit?

— Ano!

— Je vám tedy jasno, že první podmínkou každého
umění je souvislá linie?

— Ano.

— Také naše umění vyžaduje souvislé linie. Proto jsem
řekl, že když se linie usilí hybných sil vyrovnají, když
nabudou souvislosti, bude po prvé možno mluvit o tvůrčí
práci.

— Promiňte prosím, ale může existovat v životě a tím
spíše na scéně souvislá linie, která by nebyla ani na
okamžik přerušena? — vyzvídal Govorkov.

— Taková linie může existovat, avšak ne u normálního
člověka, ale u duševně chorého a nazývá se „idée fixe“ (*).
U zdravých lidí jsou jistá přerušení normální a nutná.
Ale spouš se nám tak zda. Ostatně, člověk ve chvílích
takového přerušení neumírá, ale žije a proto v něm
nějaká životní linie pokračuje dále, — vysvětloval Torcov.

— A jaká je to linie?

— Na to se zeptejte vědy. My už se napřed dohodneme
na tom, že za normální, souvislou linii budeme u člověka
pokládat tu, v níž se vyskytují nutně nevelké mezery.
V závěru přednášky nám Arkadij Nikolajevič vložil,
že nám nestací jediná taková linie, nýbrž že jich potre-

*) Utkvělá myšlenka.

takže v tomto stadiu dochází k vnitřnímu uvědomění
života role „všobecného charakteru“.

Jiného výsledku nelze v tomto období ani očekávat,
je-li vnitřní smysl životní naplně role chápán hercem
jen všeobecně. Ve většině případů se prohlubuje bytostně
poznání teprve po vytváření práce, po prostudování vý-
tvornu, po prožití stejně tvůrčí cesty, kterou se brai-
sam autor hry.

Ale stává se, že při prvním čtení není slovesný text
vůbec pochopen hercovým rozumem, že nevyvolává
žádnou reakci ani vůle ani citu, že nevede k žádné před-
stavě ani soudu o přetčeném díle. Tak tomu bývá často
při prvním seznámení se s impresionistickým nebo sym-
bolickým výtvorem.

Tu je třeba přejímat cizí soudy, s cizí pomocí se sezna-
movat se slovesným textem a usilovně se snažit jej po-
chopit. Po úporné práci si vytvoříme konečně jakousi
matnou představu, nesamostatný soud, který je pak třeba
postupně rozvíjet. Nakonec se nám do té či oné míry
podarí získat pro práci i volný cit a všechny hybné síly
psychického života.

Nejdříve, dokud je cíl ještě nejasný, jsou neviditelné
proudy jejich usilí v zárodečném stavu. Jednotlivé mo-
znamování se s hrou zachytil, vyvolávají silně rozmachy
usilí hybných sil psychického života.

Myšlenky a záměry se projevují jednotlivými podněty.
Hned vznikají a zase mizí, hned zase vyvstávají, aby
znova potuchly.

Graticky znázorněny, daly by tyto linie, vycházející
z hybných sil psychického života, jakési zmatečné čáry,
usečky, číry.
V dalším průběhu poznávání role a hlubšího pronika-
ní k její základní myšlence se linie usilí postupně vy-
rovnávají.

To už lze mluvit o začátku tvůrčí práce.

— Jak to?

Místo odpovědi začal Arkadij Nikolajevič náhle trhat

rukama, hlavou a celým tělem a pak se nás zeptal:
— Můžete nazvat mě pohyby tancem?

Náš odpověď byla záporná.

Pak začal dělat Arkadij Nikolajevič v sedě rozličné

lajevič, – zda nechtíte, že všechny tyto vzpomínky a práce
– A povězte nyní, – obrátil se na něho Arkadij Niko-
mohokrátě.

Vjunčov vyplnil i tento příkaz, ne jednou, nýbrž
ku, který nyní prožíváte.

zачнётe tedy u okamžiku probuzení a dojděte k okamží-
práci na bezprostřední minulost, ale v obráceném sledu,
– Nyní opakujte několikrát stejnou vzpomínkovou
že si je i vstřípl do paměti.

si Vjunčov nejen uvědomil události dnešního dne, nýbrž
Když byl i tento příkaz vykonán, uznal konečně, že
Arkadij Nikolajevič.

nanou práci několikrát ve stejném pořadí, – uložil mu
udržely ve vaší paměti.

produzení až po tuto minutu. Vzpomínky na ně se
jež jste prožil dnes, v první polovině dne, od okamžiku
– Vznikla dlouhá řada krátkých linií vašeho života,
mžiku svého probuzení a počátku dne.

A tak, vstupuje stále nazpět, dobral se Vjunčov oka-
vaši stopy v paměti, – poznamenal Arkadij Nikolajevič.

– To vše jsou krátké linie vašeho života, jež zanechá-
– Byl jsem ve zpěvu.

– A před tím?
– Kouril jsem v buřtu.

– A před tím?
– Byl jsem na hodině šermu a gymnastiky.

Co se dělo před tím, nežli jste se převlékal?
je i takových kratičkých linií života role. Tak na příklad:

Kolik je úkolů, tolik je i procesu jejich vyplňování, tolik
vaši paměti vzpomínku na krátkou linii vašeho života,
ze souvislosti vyplývající úkol. Převlékání zanechalo ve
chtění, usilí, jednáni a podobně, bez nichž nelze vyplnit

sem. Jsou v něm obsaženy jednotlivé nepatrné momenty
– Toto převlékání se je nevelkým samostatným proce-
– Převlékal jsem se.

dělal předtím?

– Nyní s vámi rozmlouvám tedy, ve třídě. Ale co jste
přispěchal Arkadij Nikolajevič na pomoc. Řekl:

Vjunčov hned nepochopil jak se to dělá a proto mu
ve kterých běží o nedávnou minulost.
pomináte. Takto couvat je lehčí, zvláště v těch případech,

– Rozpomínáte-li se na minulost, nevyházejte z ní
směrem k přítomnosti, ale naopak, vstupujte dozadu,
odrážejte se od současného k minulému, na něž se roz-
tuto radu:

událo. Aby mu pomohl, dal mu Arkadij Nikolajevič
Ale nemohl se nikterak soustředit nazpět na to, co se dnes
a usilovně přemýšlel o tom, jak odpovědět na otázku.

Nepokojný hoch vzal na se směšný, soustředěný výraz
na Vjunčova.

kdy jste se probudil? – obrátil se Arkadij Nikolajevič
– Povězte mi, co jste dělal dnes ráno od okamžiku,
– Zajisté, že chceme, – žadonili žáci.

Nikolajevič. – Chcete-li, povím vám, jak se skládá?
všeho nepřetržitě, souvislá linie, – pravil dnes Arkadij
že i v dramatu, stejně jako v umění vůbec, je základem

– Při mé poslední přednášce jste došli k přesvědčení,
... r. 19...

životní linie.
Role potřebuje neustálého života a téměř nepřetržitě
Takové střídání umírání a ožívání není přirozené.
kém linií role opět ožívá.

život role a nastává ochrnutí nebo smrt. S novým vzni-
přetělesňovanou postavu. Jakmile jsou přerušeny, ustává
všech těchto liniích, které ožívají a uvádějí do pohybu

Člověk–herc a člověk v roli žijí téměř neustále ve
herc a jeho role žít a prožívat.

a říká. Ukončí-li se linie vlnitěho citu, přestanou člověk–
textu, nepochopí tedy to, co na scéně ve své roli dělá
vytvořit si představu a soud o tom, o čem mluví slova

s myšlenkami (rozumem), nebude člověk–herc s to,
s linií hybných sil psychického života, třeba na příklad
přestává odvíjet role, hra, představent. Stane-li se totiž

Přerušeni linie jednáni na jevišti znamená, že se
prvku.
způsobování a jiných, pro tvůrčí práci nezbytných

viry, emocionálních vzpomínek, vzájemného styku, při-
záměru, usilí a jednáni, nepřetržitých momentů pravdy,
předmětů pozornosti, logiky a důslednosti, části a úkolů,

bužeme celou radu, to jest linie smyslenek představivosti,
předmětů pozornosti, logiky a důslednosti, části a úkolů,

bez přerušeni od okamžiku ranního probuzení do večer-
ního spánku. Je vám nyní jasné, jak se z jednotlivých
dřobných linií vašeho života skládá jediná velika, sou-
vislá životní linie vašeho dne?

— A nyní si představte, — pokračoval ve svém výkladu
Arkadij Nikolajevič, — že vám narídili, abyste měl při-
pravenu roli Othella za týden. Uvědomujete si, že celý
váš život by se v této líně soustředil na jediné — abyste
vyšel se ctí z tak nesmírné zkoušky! Zaujala by vás zcela
po celých sedm dní, kdy by vás naplňovala jediná starost
— vytvořit strážnou podívanou.

— Zajisté, — souhlasil jsem.
• — Neždá se vám dále, že životním úsekem, o němž
mluvím, se táhne ještě další životní linie, nežli v našem
předchozím příkladě, životní linie celého týdne, zasvě-
ceného práci na roli Othella? — vypíval se Torcov.
— A existuje-li linie dne a týdne, proč by neexistovala
i linie měsíce, roku a konečně celého života?

Také tyto velké linie se skládají z mnoha malých.
Stejně je tomu i v každé hře a roli. I v nich se velká
linie skládají z mnoha malých; i na scéně mohou ob-
sáhnout různé časové úseky dne, týdne, měsíce, roku,
celého života a tak dále.

V reálné skutečnosti vede tuto linii sám život, kdežto
v dramate ji vytváří umělecká smyšlenka dramatikova,
blízká pravdě.

Avšak nevtváří tuto linii v celku, nepřetržitou pro
celou životní náplň role, nýbrž jen částí, se značný-
mi intervaly.

— Proč? — nechápal jsem.

— Už jsme jednou mluvili o tom, že dramatik nepo-
dává celou životní náplň hry a role, nýbrž jen ty její
momenty, které budou uvedeny na scéně a provedeny
na divadelních prknech. Dramatik nepopisuje mnohé
z toho, co se děje mimo dekorace, znázorňující na jevišti
místo děje hry. Dramatik často mlčí o tom, co se stalo
za kulisami, tedy o tom, co je příčinou, že jednájíci
osoby si počínají na jevišti tím či oním způsobem. Je na
nás, abychom doplnili smyšlenkami vlastní představi-
vosti to, co autor v tiskném textu hry nedotvořil. Jinak
nedokážeme podat na scéně „život lidskou duší“ herce
a stačíme jen na reprodukci jejích útržků.

kteřou jste vykonal, ve vás zanechaly jakousi stopu
v podobě myšlenkově, citově nebo jiné představy o znač-
né dlouhé životní líně vašeho dnešního dne? Ta se
skládá nejen ze vzpomínek na jednotlivé úkony a počiny,
které jste vykonal v pravě uplynulé době, ale i z řady
vašich prožitků, myšlenek, pocitů a podobně.

Vjuncov dlouho nechápal nať se ho ptají. Záci, a ja
s nimi, jsme mu vysvětlovali:

— Jak to, že nechápeš, že když se ohlídněš, uvědomíš
si celou řadu dobře známých, všedních, vždy stejně
opakovaných úkonů, střídaných se s navyklou důsled-
ností? Napneš-li trochu pozornost a soustřeďíš se na to,
co se v nejbližší minulosti stalo, připomeneš si nejen
vnější, nýbrž i vnitřní životní líní dnešního dne. Zane-
chává za námi nejasnou stopu a táhne se za námi jako
nějaká věcka.

Vjuncov mlčel. Byl zřejmě docela zmaten. Arkadij
Nikolajevič ho děle netrápil a obrátil se ke mně:

— Je vám jasno, jak je možno oživit první polovinu
životní linie dnešního dne. Udělejte totiž i s druhou
jeho polovinou, již jste se dnes ještě nedožil, — uložil mě.
— Jak mám vědět, co se se mnou v nejbližší přítomnosti
stane? — nechápal jsem.

— Jakže? Vy nevíte, že po mě přednášce vás čekají
jiné úkony, a pak že půjdete domů, že tam budete
obědvat? Nemáte snad žádnou vyhlídku na večer?
Žádnou návštěvu u známých, divadlo, biograf, před-
nášku? Zda se vaše záležitosti uskutěčí nebo neuskutěčí
nevíte, ale předpokládat můžete.

— Ovšem, — souhlasil jsem.
— Je-li tomu tak, máte tedy nějaké vyhlídky pro
druhou část dne! Neuvědomujete si, že i ji se táhne
souvislá linie budoucího, s jeho starostmi, povinnostmi,
radostmi i nepřijemnostmi, jejichž připomínka zlepšuje
nebo zhoršuje vaši nynější náladu?

Také v tomto předvidání budoucího je pohyb a všude,
kde je pohyb, je patrna i životní linie. Neuvědomujete
si ji, když myslíte na to, co vás v budoucnu čeká?
— Ovšem, uvědomuji si to, o čem mluvíte.
— Spojte tuto linii s předchozí, věnujte pozornost
i současnosti a dostanete velkou, souvislou a nepřetržitou
líní minulosti i budoucnosti svého dneška, táhnoucí se

Něvřte se pachtli Rachmanov, z čehož jsme usoudili, že jde o nějaký nový jeho nápad.

Zatím co jsme spolu navzájem besedovali, rozžíhaly se a hasly na různých místech scény zárovň. Neuslo mně přitom, že se rozsvěcovaly buď v blízkosti toho, kdo hovořil, nebo v blízkosti toho, o kom byla řeč. Na příklad stáclio, aby Rachmanov proměnil slovo a vzplanula jemu nejbližší lampička. Přišla řeč na nějakou věc, ležící na stole — a i na ni se rozžehlo světlo atd.

Jen jedno jsem si nedovedl vysvětlit, a to, proč se rozsvěcovala světla mimo náš pokoj; v jidelně, v sále i v druhých přílehlých místnostech. Ted je mi jasno, že ona světla ilustrovala to, co existuje mimo stěny našeho hostinského pokoje. Tak na příklad: lampička na chodbě se rozsvítla při vzpomínce na minulost, lampička v jidelně se rozžala, když šla řeč o tom, co se dělo v přítomné době mimo náš pokoj. Lampička v sále „bytu Maloletkové“ svítla, když snili o budoucnosti. Všiml jsem si také, že se světla rozsvěcovala bez přestávk: jedva pohasla jedna, už se rozsvěcovala druhá zárovň. Torcov nám vysvětlil, že rozsvěcování a zhasínání světel znázorňuje nepřetržitou přeměnu objektů, k nimž ustávají, logicky a důsledně dochází v našem životě.

— Totéž se musí odehrávat i při představení, při re-produkci role, — prohlásil Torcov. — Je důležité, aby na scéně docházelo k střídání objektů neustále a aby jim byla vytvářena souvislá linie. Tato linie musí probíhat zde na její druhou stranu — do hledisté.

Život člověka nebo role je nepřetržitá výměna objektů a okruhů pozornosti buď v obklopujícím nás reálném nebo jevištním světě, v oblasti smyslné skutečnosti, o budoucím, jediné ne v oblasti divadelního hledisté. Tato souvislost linie je pro herce neobyčejně důležitá a musíme hledět, abyste ji v sobě utvrdili.

Na světelných příkladech vám nyní ukáži, jak je nutné, aby herce udržoval souvislost linie v průběhu celé role. Přejděte do hledisté, — obrátil se k nám, — a Ivan Platonovič at si sedne do osvětlovači kabiny a pomaha mně.

Budu hrát tuto hru: dnes se zde koná drážba. Jsou

Prožívání vyžaduje (relativně) souvislé životní linie role i dramatu.

Mlezery a výpusťky v životní linii role jsou nepřipustné nejen přímo na scéně, nýbrž i za kulisami. Přetřhávají život přetlesňované postavy a dávají prázdna, neživotná místa, jež jsou vyplňována odlehlými myšlenkami a city herce—člověka, jež nemají žádného vztahu k tomu, co hraje.

To ho strhává falešným směrem, do oblasti osobního života.

Dejme tomu na příklad, že hrajete studii „spalování peněz“; výborně vedete životní linii role; na ženinu výzvu odcházíte do jídelny, abyste se pokochal koupajícím se synkem. Ale za kulisami se setkáte se svým známým, který se tam dostal protekci. Přijel právě odkudsi zdaleka a vypravuje vám velmi zábavnou příhodu, která se přihodila vašemu blízkému příbuznému. Sotva zdržující smích, vycházíte hrát scénu spalování a tragické „necinnost“.

Musíte sám uznat, že takové vsuvky do linie role ji nemohou být ku prospěchu a vám ku pomoci. Z toho vyplývá, že ani za kulisami nelze přerušovat linii role. Ale možná z herců nejsou s to hrát si roli sami pro sebe, za kulisami. Nechtějí se ocitli v podmínkách přetlesňované jimi postavy. Řešení této a stějně i jiných, k roli se vztahujících otázek jsou závazná pro každého herce, při každém daném představení. Právě proto přichází herce do divadla a vystupuje před davem diváků. Odejde-li dnes herce z divadla, aniž řešil pro něho závaznou otázku, je nutno mít za to, že neucínil zadost svým povinnostem.

... r. 19..

Arkadij Nikolajevič započal svou hodinu tím, že nás vybil, abychom všichni vyšli na jeviště, rozsadili se co nejpohodlněji v „hostinském pokoji Maloletkové“ a hovořili každý o tom, co za dobře uznáme.

Začali seděli za kulatým stolem a podle stěny pod elektrickými lampičkami, jež na ni byly upevněny.

- Dokazal jste nám, promítněte prosím, právě opak. Světelné znázornění nesvědčí, prosím, o nepřetržitě líní, nýbrž o neustálých skocích.

- To se mi nezdá. Hercova pozornost přechází bez přestávký s jednoho objektu na druhý. A je to ona neustálá výměna objektů pozornosti, jež vytváří souvislou líní. Jestliže se herec zachytí pouze jediného objektu a bude na něm po celé dějství nebo po celou hru neustále upívat, nevznikne žádná líní pohybu a i kdyby vznikla, byla by to líní duševně choreho, které, jak jsem už řekl, říkáme „fixní idea“.

Záci se přidali na stranu Arkadije Nikolajeviče a rozhodli, že se mu podarilo názorně vyloučit svou myšlenku.

- Tím lépe, - pravil, - ukázal jsem vám, jak by tomu mělo být na jevišti vždy. Připomněte si pro srovnání to, co se ve většině případů s herci na scéně odehrává, a co by se s námi nikdy nemělo dít. Svého času jsem vám to znázornil týmiž zárovkami. Rozsvěcovały se na scéně neustále.

Domníváte se snad, že by bylo přirozené, kdyby hercův projev a jeho pozornost se probouzely na jevišti jen k chvilkovému životu a pak na dlouhou dobu potuchaly a přenášely se do hledisté nebo mimo stěny divadla? A pak by se opět vrátily, aby v zápětí zase na dlouhou dobu s jeviště zmizely?

Z takové hry připadá roli jen několik málo momentů hercova jevištního projevu; ostatně je jí cizí. Takové směsí různorodých citů umění nepotřebuje. Učte se vytvářet na jevišti (relativně) nepřetržitě líní pro každou z hybných sil psychologického života a pro každý z jeho prvků.

prodávány dva Rembrandtovy obrazy. Očekávám kupce a sedím za kulatým stolem s malířským znalcem, s nímž se dohaduji o základní ceně obrazů. Musíme si prohlížet hned ten, hned onen.

(Zárovky na obou stěnách pokoje se střídavě rozsvěcovaly a zhasínaly, zatím co lampa v Torcovových rukách zhasla.)

Je rovněž nutno srovnávat v duchu naše obrazy s jinými Rembrandtovými originály v našich i cizích galeriích.

(Záročka v předstí, znázorňující pomyslné obrazy v galeriích se hned rozsvěcovala, hned zhasla, střídajíc se s dvěma nástěnnými lampami, představujícími pomyslné obrazy v hostinském pokoji.)

Vidíte ty bílé lampičky, které se náhle rozsvítily u vchodu? To jsou mali kupci. Upoutali mou pozornost, vítám je, avšak bez valného nadšení.

„Budou-li chodit jen takovi zájemci, sotva se mi podaří vyhnat cenu obrazů alespoň trochu do výše!“

A tak jsem se zadumal, že si nikoho a ničeho nevíším.

(Všecka dosavadní světla zhasla a Torcova osvětlení svrchnu pohyblivý světelný kužel, znázorňující mali zjeičního vzruseč po pokoji.)

Hledte, hledte: celá scéna i zadní pokoje jsou plny nové vzplannuvších zárovek, tentokrátě velikých. Jsou to zástupci zahraněních galerií. Samo sebou, že je vítám s velikou úctou.

Potom nám Arkadij Nikolajevič znázornil jak uvítání, tak i dražbu samu. Jeho pozornost se napjala obzvláště silně, když došlo k neistotnému boji mezi významnými zájemci, který skončil velkým skandálem, znázorněným světelnými orgiemi. Veliké lampy se najeďnou i porůznu rozsvěcovały a hasly, takže vznikla krásná podivná podobná efektům dohasínajících ohňostrojů. Oči nevěděly kam se dívat podívat.

- Podarilo se mi znázornit vám, jakým způsobem je vytvářena na jevišti nepřetržitá životní líní? - pravil Arkadij Nikolajevič.

Govorčkov prohlásil že se Torcovovi nepodarilo dokázat to, co chtěl.